

ՀԱՏԸ Ե ՄԻԼԻԵՄ

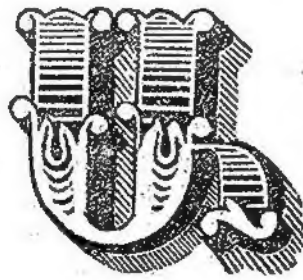
ԲԱԾՆԵՐԵՆ

Տարեկան վեցամսեայ

ԵԳԻՊՏՈՍ . . . 2. 0. 80 40
ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆ ԶԲ. 20 10

ԾԱՆՈԹՈՒՄՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ ԴՈՒՍԵԼ ՏԵՕՐԵՆՈՒԹԵԱՆ

ԱՐՏՈՒՍՏԵՐ ԼԵՒՈՆ ՄԿՐՏԻՉԵԱՆ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԾՐԱԿԱՆ

40 ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԻ ԶԱՐԱԲԸ ԵՐԵԲ ԱՆԳԱՍ

ԽՐԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՆ ՏԵՕՐԵՆՈՒԹԻՒՆ

Տարա Ապու Տարա, Թիւ 16

ԱԶԳԱՅԻՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ

ՀԱՍՏԵ

Journal ARY

B. P. № 600

Alexandrie, EGYPT

ՋԵՐԱՏԱՐԱԿՈՒՄ ԶԵՆՈՒԹԻՒՆԵՐԸ ԶԵՆ. ՎԵՐԱԶԱՐՈՒԹԻՒՆ

ՏԵՕՐԵՆ-ԽՐԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՎԱՀԱՆ ԹԵՔԵԱՆ

ԻՆՉ ՍԻՐՏ Ե ՄԵՐԻՆԸ

Օրուան դէպքերն և անոնց ներքին խորհուրդները ոչ թէ երկու օրը անգամ մը մէկ յօդուած ալ ամէն օր բազմաթիւ յօդուածներ գրելու չափ առատ են։ Բայց ինչ գրել, ինչպէս գրել...

Հայաստան չմնաց, Հայուն հայրենիքին մէջ Հայ չմնաց... Ահա՛ իրողութիւնը՝ զոր հերքելու կամ թեթեւեղելու բոլոր ճիգերդ ընդունայն կը մնան և որմէ կը ծնին, որուն շուրջը կը դառնան նաև, անդուլ անդհա՛տ, բոլոր մտածումներդ, բոլոր խորհրդածութիւններդ...

Ոչ թէ բոլոր պէս վայել և կրկնել միշտ ասիկա, այլ անոր ամէն օր ամբողջացող, լրացող իրակա նութեանը ի լուր՝ մասամբ գէթ պարպել ինչ որ ան կը լեցնէ սրբաբնիկ և մտքիդ մէջ, անոր հակադրել, ինչպէս կը հակադրենք անձնական մեծ ցաւերու ժամանակ, որաւորով կամ դաշտանաւոր, աղօթելով կամ անիծելով, հարուածներ տալով մեր շուրջը և հարուածներ մեր գլխուն այն մեղքերուն համար զոր ուրիշներ և մենք ալ անշուշտ գործեցինք ու ահա՛ անոնց արդիւնքն է այս պատիժը, այս պատուհասը։

Դժբախտաբար, ինչ որ ներքին է ուրիշ և է մէկուն, ներքին չէ խմբագրին որ հազար ու մէկ նկատումներ ունի հայուն աւելիքը և պէտք է միշտ զսպէ ինքզինքը ու ոչ միայն զրկուի իր սրտին վրայ կուտակուած դուրս թափելու սիրտիւնէն այլ և պէտք է գաղտնի անկողնի վրայ, պէտք է ըսէ ինչ որ ճշմարտութիւնն է իր խորին համոզմամբ, ինչ որ ճշմարտութիւնն ըլլալուն համար միայն սիրտաբար է ու օրտապիգիլ է արգենք...

Թողունք ուրեմն ալ՝ ճշմարտութիւնները և դառնանք նորէն մեր շուրջը, մեր պոփիկ ճշմարտութեան նայելու...

Ո՛չ մէկ ազգ մեր այսօրուան վիճակին մէջ կը գտնուի և դուռնուած է երբեք։ Իրաւ է թէ այստեղ՝ ազգին մորթուման ճիշդ մէկ հեռաւոր արձագանգը միայն կը հասնի մեզի, և, փա՛ռք Աստուծոյ, մենք Անգլիացիի մը, Յրանաացիի մը, ինչ կ'ըսեմ Զուլթիբիլիցիի մը չափ—«Հայաստանը Ասիոյ Զուլթիբիլիան է...»—ապահով և հանգիստ ենք հոս... Բայց եթէ քիչ մը ուշադրութիւն, պզտիկ մընալ կրեաւկայութիւն—մտքով տեղ մը փոխադրուելու, հեռուն կատարուող գէպը մը աչքի առջև բերելու համար անհրաժեշտ երեւակայութիւնը—կարենայինք յատկացնել պատահած անօրինակ, անյուր իրողութեան, անտարակոյս մեր առաջին ու ամենաբնական շարժումը

գորգութեան և ծայրայեղ յուզում մի շարժում մը պիտի ըլլար... մինչ մենք հանդարտ, անվիճելիօրէն հանդարտ ենք այստեղ...

Եթէ մեզի ըսուի թէ ինչ օգուտ կայ գորգութեան, յուզումէն, — պիտի պատասխանենք որ նախ ատոր բացակայութիւնը անբնական և անմարդկային է, և երկրորդ՝ որ առանց անոր ոչինչ կը կատարուի այս վայրկեանիս, զի կը հասկըցուի թէ Աղէտին մեծութիւնը պէտք է լցանալ պէս ըմբռնուած չէ տակաւին, որով և ազգին մնացորդ, աղատ, ապահով մասը պիտի չընէ բարոյապէս և նիւթապէս անհրաժեշտ շարժումը, պիտի չընէ անոր հարկադրած արժանաւոր դիրքը։ Աղէտէն հարուածուած իր միւս մեծ մասին հանդէպ...

«Մարդու քսակը սրտին հետ կապուած է», կ'ըսէր վանի վարժապետանոցին տեսուչը՝ իր թիֆլիսի մէջ ըլլած բանախօսութեանը ընթացքին։ Ոչ միայն իր քսակը, այլ և իր ամէն մէկ ժէպը, ասանկ ատեններ, սիրտին է կապուած, կ'ըսենք մենք։ Կը կարծէք որ եթէ մենք զգածուած ըլլայինք իրողին, տակաւին այսօր, այս ժամուս, մէջերին ո՛ր և է խնդրի պիտի ունենայինք, ամէն նիւթի վրայ վայրկեանաբար պիտի չհամայնանէինք, ամէն գաղափար, ամէն ծրարդիր արդէն այնպէս պիտի չերկնէինք որ համաձայնութիւնը իր մէջ պարունակէր փոխանակ նորէն ու միշտ մեր կողմը քաշելու, մեր կողմը տալիս առաջին մտահոգութեամբը զանոնք յղանալու և մէջտեղ նետուելու, թերեւս յուսալով իսկ—ինչ զգուշանք—որ այս տուիթը կրնայ ուրիշներն անուշադիր գտնել և մենք աւելի դիւրաւ կրնանք մեր անձնական կամ խմբական գոհացումին հասնիլ...

Բայց դառնալով քսակներուն անոնք ապահովապէս սիրտին են կապուած։ Սիրտն է որ կը բանայ անոնց բերանը՝ ամէն անգամ որ ինքնաբերաբար կը բացուին ասանք։ Այլապէս, երբ կ'ուզուենք—կամ չենք սպասել կը վախճանք—որ ուրիշներ գտն դիմում ընեն և երբ կուգան ու ստիպուած, աղաչանքով, սակարկութեամբ, ամհնալինք, խաբէր համար, կը հանենք բան մը կուտանք... ո՛չ, սիրտը չէ—խօսքը մի՛ ընէք բանի մը զոր չունէք—այլ ձեր ամենէն քիչ յարգելի նկատումներն են որ կը գործեն և դուք արժանի չէք ո՛ր և է շնորհակալութեան, ո՛ր և է օրհնէնքի...

Ահաւասիկ Բոր-Մայիտի գաղթականները հո՛ս, քթերնուս տակ 4200 հոգի, մեծ մասամբ կին, մանուկ և ծեր, ամէն բանէ զրկուած, առանց զգեստի, անկողնի, օճառի

և ուրիշ շատ մը անհրաժեշտ բաներու, և միմիայն չոր ուտելիք մը գտնելով շնորհիւ օտարներու, տասնըհինգ օրէ ի վեր եկած ինկած են աւաղներու մէջ։ Գիտե՛նք, Կարմիր-Խաչերը, Բարեգործականը և անհատներէ ոմանք բաներ մը ըրին և կ'աշխատին ընել, բայց կ'ըսէ՛ք ըսել թէ ցարդ եղածը քանի՞ ճասնեակ հայերու և հայուհիներու օգնութիւնը կը ներկայացնէ՞ գիտնալով թէ եգիպտոսի հայ գաղութը ճասը ճաղաքի մօտ է։ Ո՛ր են մնացածները, ինչո՞ւ ամէն մարդ, մեծէն մինչեւ պզտիկը, ինքնաբերաբար չընեն կոչումը, չի տար սրտէն փրթածը, ո՞չ ապաքէն անոր համար որ սիրտ չունի, որչափ ալ ինքզինք աղագետը ու երբեմն նոյն իսկ «մտաւորական» կոչէ, որովհետեւ եթէ ունենար պիտի չսպասէր որ իրեն դիմեն և ինք արդէն ըրած պիտի ըլլար իր «սրտաբուխ» օգնութիւնը։

Այո՛, մենք համոզուած ենք հիւսիսէն թէ ամբողջ եգիպտոսի մէջ միայն քանի մը տասնեակ հայ կայ սրտի տէր։ Թերեւս քանի մը տասնեակներ ալ այս օրերս աւելնան անոնց վրայ։ Միւսները, յառաջիկային, կրնան աւելի մեծ գումարներով, աւելի թանկարժէք նիւթերով օգնելու ushiyulի՝ երբ ուղող ըլլայ։ Գաղթականներուն համար ատիկա դեռ արժէք մը պիտի ունենայ անշուշտ, բայց սրտի տեսակէտէն՝ ապահովապէս ա՛լ բան մը պիտի չարժէ ան։

Բոր-Մայիտի օտարները 400 ուսկի տուած են մինչեւ հիմա։ Իսկ մենք, ինչ տուինք դեռ...

ՎԱՀԱՆ ԹԵՔԵԱՆ

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԻՆՈՒՐ ԹԵ ԼԱՍ

Իսպանիայի Կաթիլանիա եւ Բասկիա-րիկ երգիծաւէպին մէջ, կացութիւն մը կայ որ, արտա՛ս, շատ է նմանի այն անհնարին կացութեան որուն ազգովին մասնուած ենք այժմ, մասնուած չաբանեղ ու կեղծաւոր հակառակորդ կողմէ, հակառակորդ մը Յուդայի պէս քաղցրապատիր ու մանախաղաղ, որ մեր երեսին ամենէն աւելի ժպտած պահուն է կարծես որ մեր գոյութեան կ'ապահայ առաւել քան երբեք, որ մեզ ամենէն աւելի յուսադրած վայրկեանին է որ կը ապրէ մեզ դէմ ամէնէն սաղայն լակն գաւը։ Հակառակորդ մը վասակ, մեռուած, դրուժան։

Համա կացութիւնն սա՛ է։ Կարկանդակի կինը մանչ դուստր մը կը ծնի որով կ'իբրեւանայ իր աւուսնոյն մեծագոյն ու սիրելագոյն ըստ՝ ձանքը՝ այն է ունենալ արու յաջորդ մը իր գերդաստանը յանձնարելու համար։ Բայց տղաբերքի ցաւէն կ'իկնը, իր սիրական կինը, կը մեռնի, դաւակը հաղիւ ծնաւ։ Ու խեղճ կարկանդակու չուարած կը մընայ, երկու հակառակ ու համազօր զգացումներու մէջտեղ տարուբեր, չի դիմաւորով թէ ինչ ընէ, ինչպիսի իր մանչ դուստրն ծննդանը համար՝ թէ լա՛յ իր

գորաղը կ'ունը մահուանը համար... Գիտե՛ք հոգեկան աւելի անուշի վիճակ մը։ Մեծ պատերազմին հեռագրերը մէկ քանի օրէ ի վեր կը բերեն յուսատու դէպքերու, ուրախութիւն մեծ յաջողութիւններու լուրեր, բաւական առնէ ի վեր չի լուսած ու կարծես անսովոր դարձած լուրեր...

Ռուսերը յաղթականորէն ետ կը դառնան իրենց հալածիչներուն դէմ... Գերման յառաջխաղաց վիթխարի շարժումը, որ երկար միջոց մը մեր սիրտեւրը վերահաս մեծ աղետի մը երկեւղովը համակեց, կը բաղխի հո՛ս դիւցադնական դիմադրութեան մը, հո՛ն կանգ կ'առնէ դաւաճած, անդի՛ն խուճապական նախաշնչի մը կը փոխուի։

Ահա՛ յիշատակի մէջ ամիսէ մը ի վեր դժոխային սատկութեամբ յառաջ տարուող ոմբակոծումը կը յանգի մեծ հակառակարի մը, որ փառաւոր ու մեծաւոր յաղթութեամբ մը կը վերջանայ։ Դաշնակիցներուն համար՝ 20,000 զօրի, անգլիական զանակութեամբ պատեալ զանակաւ նիւթերէն։

Պալատներու կնիճող տակաւ պարտուելու վրայ է։ Սերպիոյ դէմ յարձակողական ջոկատ ինկած ըլլալ կ'երեւի, չորսիս թէ՛ սերպ բանակին և թէ՛ կալիսիոյ ուսուական յաղթութեանց։ Կուրկար սպառնալիքին կը հակապատկառնէ յաղաբար։ Տարտանէլի ճակատագրերը վճռուելու վրայ է Պալատներուն մէջ...

Ի մի քան, նշանները քարեղաշակ են, ու բազմաթիւ Դաշնակիցներուն յաղթանակին արշալոյսը, կամ աղաւաւալը, եթէ կ'ուզէք, կ'սիսի ծայր տալ հոգեկոնքին, զոր խաւարը պատեր էր ընդ երկար։

Ու մենք որ սուրբ օրէն, հոգեւոր-մարմնով փարեցանք Դաշնակիցներուն դատին, մենք որ անոնց յաղթութիւնը իրաւունքներ, յանկարծեք, հոգեկոնքներէ թէ՛ իրենց համար, թէ՛ մեր իրկութեանը համար, մենք պէտք է որ ուրախանանք այժմ... պէտք է ցնծանք, ծափենք, կայտենք... Ու կը փորձենք ուրախանալ... կ'ուրախանանք ալ պահ մը...

Բայց ինչ անուր, ինչ դառնադառն ցաւ մը կուգայ յանկարծ խառնուի մեր ուրախութեան, որ մտազման երջանիկ կրկնալիքներին մը ծնունդն է... Ինչպէ՛ս լեզի ու թոյն կը խառնէ անոր մէջ ինչպէ՛ս և կը փոխէ անոր համը...

Ա՛հ, ուշ շատ ուշ մնացած լուրեր չէ՛ն միթէ ասոնք, յապաղած բարիքներ, ժամանակին չի հասած օգնութիւններ, ինչո՞ւ քանի մը ամիս առաջ չի թնդաց անոնց աւելիքը, երբ ամբողջ Հայ ազգը, շունչը բռնած, անկողնիցէն գալարուելով և յոյսէն սարսուղով, կ'ապաստէր վճռական պատահարին, Արեւելի մէջ, Արեւմուտքի մէջ, որ պիտի հեռացնէ հայրենի դաշտերուն վրայ թեւածող մահաշուքը ամպերը, դեռ չի պարպած իրենց կրակի և արիւնի կորստաբեր փոթորիկը...

Ինչ սիրտով խնայե՛ք հիմա... Դաշնակիցներուն յաղթութիւնը կը ծնի իր, այժմ, որ աշխատութիւնն է բոլոր ազգերուն, մերն ալ մէջը ըլլալով... անշուշտ Պէտք է ուրեմն ուրախանալ... Բայց հո՛ն, հեռո՛ւ, տեղէ՛ք, լսե՛ք, Մայր Հայաստանը կը մեռնի՝ կոր, Մայր Հայաստանը մեռաւ... Պէտք է լսնք, պէտք է ողբանք...

Կը ծանշանք հոգեկան աւելի անուշի վիճակ մը, վիճակ մէկուն որ ո՛չ կրնայ լալ՝ որովհետեւ մեծ ուրախութիւն մը ունի խնդալիք, ո՛չ կրնայ խնդալ՝ օրովհետեւ մեծ ցաւ մը ունի լալիք։ Այս ամանընք ալ չպիտի խնայուի եղեր մեզի, ողորմա՛ծ Աստուած...

Մ. Ս. ԿԻՐՈՅԵԱՆ

ՀՈԳԵՎԱՐՔԻ ԶԱՅՆԵՐ

ԿԻՐԿԻԱՅԵՆ ԵՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԵՆ

«Զէտքը» ամերիկեան յաճախարակ ծախքատու հասնող դաշնակից պետութեանց հպատակները, — որոնք Թուրքիոյ գաւառներ կողմերէն եղեակա (Ուրֆա) կեդրոնացուելէ վերջ, այս անգամ երկար ճամբորդութեամբ մը Հայկական և Իսթանբուլէն անցնելով դուրս ելած են այն երկրաւոր դժոխքէն որ Թուրքիա կը կոչուի։ — Կը բերեն մեզի Հայաստանի և Կիլիկիոյ հոգեվարքի ծայրը։

Այս ակամաւոր վկայները այնչափ շատ և իրարմէ վայրաջ, եղելութիւններ կը պատմեն և Հայութեան գլխուն եկած պատուհասը այնքան անհղ կը ներկայացնեն, որ մարդ կը չուարի թէ ո՞ր մէկ մանրամասնութիւնը զրի ատեն և որ մէկ կողմ թողու։ Արդէն այնպիսի զբոսմանի մանրամասնութիւններ կան որոնք գրիչը կը մերժէ արձանագրել...

Թիւրքալ ճամբորդներու պատմածին նայելով՝ այս պահուս Հայկական մէջ 6000 մեկի այրի կիներ ու տղաք կան, հայկալիս վիճ ճանապարհին բերում։ Ասոնց մէջ 11 տարեկանէն վեր մանչ աղաքներ չկան։ Նոյնպէս Հայաստանի շրջակայները 3000, Բեաւ-է-Այն 1000 և Տեր-է-Զոր 3000, ընդամենը 13,000 այրիներ ու տղաք կ'ը գտնուին։ Ասոնք 3-5 ամիսէ ի վեր ճամբայ հանուած են իրենց հայրենիքներէն, ճանապարհին մէկ քանի անգամներ կողոպտուելով՝ անօթի, մերկ, ծարաւ ու բոլորի ճամբորդած են։ Միայն մէկ անգամ, ոմանք ալ երկու անգամ, մէյմէկ կտոր հաց տրուած է կանաւալուութեան կողմէ։ Այնպէս կը հաւատարմի որ 6 վիլայէթներէն դէպի Հայկական ճայ հանուած այրիներուն թիւը 60,000ի պիտի հասնի։ Արդէն հոստոյները այնչափ տկարացած ու հիւսնող են որ ուղի վրայ կենալու կարողութիւն չունեն։ Հասնելուն ոտները վերաւորուած են հետիոտն քալելէն։

Հայկական մէջ գտնուած այրիներուն ցնեթներէն հասկցուած է որ մօտաւորապէս իրենց հայրենիքէն մեկնողներուն 100ին հազիւ 40ը Հայկական հասած է։ Մնացեալ 60 առ հարիւրը, մեծ մասամբ չափահաս այրեր և մաս մ'ալ կիներ իրենց ընկերացող օտարիկաներուն և ջորայաններուն ձեռքով գիւղերէն ու քաղաքներէն հեռու դաշտերու մէջ սպաննուած են, շատերն ալ գետը նետուած։ Մանկա-մարդ հարսերն ու աղջիկները առեւանգուած են, ինչպէս նաև մանուկներ, որոնց կ'ընտրուէին մեծ գողաղթի երկտառաղ մանչ և աղջիկ չի գտնուիր։

Հասնողները ստանձինք տանձին կաբաւաններով կը զրկուին Հայաւ և Մուսուլ, ուր ստոյգ մարդ կը սպասէ իրենց։ Անկողնաբերի են այն խոթութիւնները որոնց կ'ենթարկուին ասոնք ճանապարհին։ ամէն մէկ հանգրուանին՝ խաղաղ-կութիւն և կողոպուտ կը կրկնուին։ Խնդները ոչ միայն անօթի կը թողուին, այլ շուրջ գտնուած տեղերը իրենց պապակն անցնելու անգամ միջոց չի աղը ուրի։ Առեւանգումէ զերծ մնացող և ճանապարհի տանձնաւորներէն վերապարտեւ ընդհանրապէս լակիւ հաճախարարող տեղացիներուն լակիւ հաճախարարող տարակալ կը դառնան։

Երկրաւոր բիւրաւոր հայերու և հայուհիներու դիմաւորով լեցուած է հարիւրաւոր մանուկներ գտնուելու և դաշտերու մէջ նետուած են նոյն իսկ իրենց յուսաւոր մայրերուն կողմէ։ Ամէն քայլափոխին՝ անգլուսի դիմաւոր, տարափ կ'աղղեն ճամբորդներուն։ շատ մը եւրո-

պայքները լուսանկարած են այս մասնա-
սարսուռ տեսարանները Անգամ մ'ալ կը
հաստատուի որ Զօրագն ու վարդգէսը,
Տաղաւարանն ու իր հինգ ընկերները
գնդակահար ինկած են ժամտարմերու
կողմանէ, Ուրբայի ու Սեւերիկի մէջ-
տեղ Շեքսպիրի կոչուած չարաշուք
տեղը որ հարիւրաւոր Ուրբայիներու ալ
պայտաւորեց եղած է։ Արդարեւ, Ուրբայի
մէջ ակնաւոր ու գիրք ունեցող, մա-
նուաւոր մտաւորական մարդիկ բանտը կը
կենդան, իրենք մէջ ըլլալով անոնց
Արտաւարդ վարդապետը, բանտին մէջ ա-
նոնց հազարմէկ չարաշուքներ տալի
վերջ ճանապարհ կը հանեն դէպի Տիգ-
րանակերտ, Մէլիթա-Տէրէսի հասանելու
ամենքն ալ կը նստաստակեն։ Առաջնոր-
դին յանձնաքննող այն կ'ըլլայ որ, Պոլսոյ
Պատրիարքարանէն հասած հետաքրտան
հրահանգի մը վրայ՝ կատարելին ներ-
կայանալով տեղեկութիւն կը հարցնի
Զօրագնի ու վարդգէսի մ'ը։ Եւ ինչ վե-
ճակէ մէջ դատաւարութեան մասին, ու մէկ
ուրիշ յանձնաքննող ալ կ'աւանդուի դէպի
միջնորդած ըլլալով։

Այս դուռ հայաբնակ գիւղը, հաղա-
րաւոր վայրէջքներէ պարտաւորած չա-
րաշուքներով կը գլխաւորէ, մինչև որ Ար-
տաւարդ վրդ. անձամբ դէպքին վայրը
երթալով իր հաշտարար քաղաքականու-
թեամբ կը յանդիման պաշարողները ցրուի
և խոտով թիւնը հանաքարտեցնել...

Առաջնորդին և երեսկէներուն այս-
պէս անյայտագործին վերջ Ուրբայի
մէջ բանտարկութիւնները կը շարու-
նակուին։ 50ի չափ ընտանիքներ Բաքու
կ'աւտարուին։ Հայերուն ամբողջ հարու-
ստութիւնները, մէջը ըլլալով կիներուն
ոսկի զարգերը, կատարարութեան կողմէ
պաշտօնագէտ կը կողոպտուին։ Տունէ
տուն խուսափող թիւն կատարելով Հա-
յերուն գէնքերը կը հաւաքեն, յանձնող-
ները կ'ապանեն։ Այս կերպով առաջ ե-
կած խուսափող միջոցին, 250ի չափ Հա-
յեր կը վարդաւորին, թուրքերուն կորուս-
տը ըլլալով միայն 8—10 հոգի։ Մնացած
խեղճ ժողովուրդը ճարտարաւ կը մտածէ
անգիւնալ։ Եկեղեցւոյ դահլիճը վար
կ'առնեն և քրիստոնէութեան վերաբեր-
եալ բոլոր նշանները և տարիները
կը վերցնեն ու եկեղեցին մզկիթի կը
վերածեն։ Եւստի կը դիմեն կատարարու-
թեան և կը յայտեն թէ «ճշմարիտ մար-
գարէին հաւատքը կ'ընդունին»։ Եւ պա-
տաւարանի թէ բարձրագոյն հրամանի
համաձայն իրենց խնդիրը անընդու-
նելի է։

Նոյնպէս իտալերէրը բոլոր մտաւո-
րակները, քրօքէսօրները և կղերա-
կանները անասի տեսակ չարաշուքներ
բով կ'ապանուին։

Միւսիայի Տիգրանակերտի բանտին
մէջ 1600 Հայեր խողովորուած են։ Առաջ-
նորդը, յետ անգամահատման, բանտին
բակին մէջ վազող օճուած և այրուած
է չեքքէզ ժամտարմերու դիւային նը-
ւազածութեանց և խրախմանութեանց
մէջնալ։

Պէհէնիքի, Արտաւարանի, Սեւերիկի
կոտորածները սաղաթիւսկան ծրարելով
մը կատարուած են, զրեթէ 13 տարեկա-
նէն վեր արական սեռէ հայ չէ մնացած,
կոյսեր անխնայ պղծուած են։ Գիւղիները
անգամատուած ու իրարու կոպուած
դիւրը նետուած և հոսանքներէն զլուած
տարուած են։

Իրդուրմէն, Բաղէշէն, Խարբըրէն
ու Տիգրանակերտէն եւս անոք ու թը-
ուած կիներու և մանուկներու անհատ-
նում կարաւաններ կը հասնին Ուրբայի
և անկէ կ'ուղղուին դէպի Միջնորդի
անասարանները։ Ամբողջ Հայաստանէն է որ
կը պարպուին, կ'ամայանայ Հայութեան։

Հայկական ու Աստանայի վերայթեմն-
րուն և Մարաշի սանձապին մէջ (Կիլի-
կիա) արեւելեան նահանգներուն մէջ
եղածին նման չարք չէ պատահած, սա-
կայն այս տեղերու Հայերուն ալ ենթա-
կուած են զոհութիւններ, միաշարժոյն տե-
ղանքներով և Հայրաքի, Գիւղիկի ու
Մուսուլի անասարանները տարապիտու
կատարած վնասները որ անոնք ալ ըս-
տոյք և ընդի մահուան դատապարտուած
են։ Կիլիկիոյ ժողովուրդը, որ համեմա-
տաբար աւելի դիւրակամ է և եւրոպա-
կան կեանքն ու կենցաղի աւելի ընտե-
լացած, երբ կ'առաջարկ այս անասարան-
քու հրատաճէր և անընտել կ'ըլլային

ներքեւ քնակելու, պարզ է թէ չուտով
պիտի մեռնի սպառնի՝ եթէ մինչև այն
ատեն բարբարոս դնուին ու դանակը
իրենց մահացու դերը կատարած չըլլան։

Ձէյթունցիներուն մէջ մասը Բօնիս
աղտորուած է, մէկ մասը Պալա ու Սու-
րուս, անոնց գլխաւոր գաղթականներն է
Տէրէ-Չօր, ուր 15000ի չափ կան թը-
ուած ու անտուղ վիճակի մէջ, կը հա-
ստատուին նաեւ որ մէկ քանի հարիւր
Ձէյթունցիներ յաղողած են իրենց լու-
ները ամբաշաղ և իրենց յանդուգն յար-
ձակումներով ա' ու սարսափ ճգած են
չըլլալով թուրք ընդհանրութեանց վրայ։

Ձէյթունցիներին վերջ աղտորուած
են նաւորանէ Հանքեցիք, Հասանալէյի-
ցիք, Տէրթիւցիք, Պէլանցիք, Մարաշի
կէսն աւելին պարպուած է։ Նոյնպէս
Աստանայէն, Թարսուսէն, Մէլիթաէն, Այն-
Սալայէն ու Գիլիսէն տարապիտուները
խումբ-խումբ Հայկէս կը հասնին և կը
զրկուին Հոմա, Հոմա ու անկէ աւելի
ներքերը։

Իսթանբուլին հայ բնակիչներն ալ
տեղահան եղած են մէկ քանի խումբե-
րով, ամենէն վերջի խումբը ներկայ
սեպտ. 1ի սկիզբը (ն. ա.) մեկնած է Իս-
թանբուլէն։ Մէկ խումբով, ամբողջ
Կիլիկիան և Կարապիլիան ալ պարպու-
ւելու վրայ են։

Համադրողները աղօտ կերպով տեղե-
կութիւն ունին նաեւ Սուրբոյն անցքե-
րուն վրայ։ Հայկէս Իսթանբուլէն իրենց
ճամբուն վրայ հանդիպած են Մարաշէն
եկող 400 զինուորներու, նետերին մէկ
թիւնաւորով, անոնք յայտարարած են թէ
կ'երթան Սուրբոյն ուր Հայերը ապստա-
բած են եղեր... Ինչպէս կ'երեւայ, քիչ
մը ու մնացել են...

Կիլիկիոյ մէջ տեղ-տեղ մնացող
ցանցաւ Հայ բնակչութիւնը, ինչպէս
Հայկէս, Այնթապ, անհարկին թշուառու-
թեան և անթոթութեան մատնուած է։
Սղապայն և անհատական կատարած և ըս-
տացուած քննի ծախիւր միջոցներէ զուրկ
են։ Կետական արդէնք պատճառաւ, վառ-
քեր, եկեղեցիներ, վարժարաններ, ի-
րենց բոլոր ունեցածներով կատարարու-
թեան կողմէ դրուած են։

Հայկէս մէջ Հայոց եկեղեցին և շատ
մը Հայերու տուներ խուղարկուած են։
Շատ մը Հայեր ձերբակալուած են, որոնց
թիւն մէջ քահանայ մը։

Հայաստանի և Կիլիկիոյ մէջ ամ-
բողջ աղքի մը ընդհանրութեան առաջնոր-
դող այս անհատներն զարբերաւոր-
թեան լուս տկանաստե են — և թէ ոչ
գաղտնի թխալարելներ — դերման հիւ-
պատուները։ Այս հալածանքները մեղ-
մայնելու համար հայ պաշտօնական մար-
կներու կողմէ իրենց քաղաքականութեան
եղած թախանձարէն՝ դիմուկները բոլոր-
ովին անյալի կը մնան... Միայն Ա-
մերիկեան հիւպատոսներն են որ ամէն
տեղ դիմումներ կ'ընեն կատարարութեան
ինչպստ միւր հալածուած ժողովուրդին,
թէ և զգաղաքար անոնց արդիւնքի։

Վերջին օրեր միայն, Իսթանբուլէն
մէջ զորոյ կը չըլլի եղեր որ իւր թէ
կատարարութիւնը պիտի արտօնէ հայ
կիներուն և 17 տարեկանէ վար աղայոց
արտասանման գաղթելը՝ մէյ մ'ալ չ'ը-
րազաւանջու յանձնարարութեամբ։

Երանի թէ ճիշտ ըլլար զոնէ այս
լուրը, որ թէ ստուգուի՝ անշուշտ զօ-
րաւոր միջնորդութեան մը արդիւնքը
միայն եղած կրնայ ըլլալ։

Մ. Տ.

Տարաւանդի մէջ

Ժընէվ, 16. — «Ժուռնալ տը Ժը-
նէվ»-ը կը հետադիւրէ կէնդիւրի թե-
րակղզիին մէջ թարմ ուժերու առաջու-
մը անդադար կը շարունակուի։ Դայնա-
կիցներու յատուկ ծրարութիւնը միջոցով
կերպով յառաջ կը տարուի, և ներդո-
ւանը պայմանաւոր թուրք զինուորներուն
Թրակիոյ և Պոլսոյ միջև ունեցած հա-
ղորդակցութեան խնդրին ժամանակը
կը մօտենայ։ Վիլնիւսի ձախ Նովիկ Բը-
նէտ լրագրին համեմատ՝ Աթէնքի մէջ
կը կարծուի թէ Դայնակիցները իրենց
ստացած օգնական ուժին շնորհիւ պիտի
կարենան Տարաւանդը բանալ։

ԱՆԳԼԻԱ ԵՒ ՀԱՅԵՐԸ

(Սեփական Թղթակցութիւն)

Անգլ. մամուլը Հայի. Մեծ Տաղապանին
հանդէպ — Յնցող կոչ մը. — Սեփա-
կայ զինուորներ Դաւանակաւ
բանակին մէջ։

Մանչեսթը, 11 Մեյս.

Պոլսէն ու Հայաստանէն հոս հասած
լուրերը ստակալի են պարզապէս։ Այսօր-
ուան Մանչեսթը Կարթիքին մէջ նոր ման-
րամասնութիւններ կան դարձաւ, ինչ-
պէս նաեւ խմբագրական մը։

Մանչեսթը Կարթիքն ամբողջ անդիւ-
կան մամուլին մէջ այն թերթն է որ
ամենէն աւելի կ'ըզարդի և համակրու-
թեամբ ու վշտակցութեամբ կը վերա-
բերուի Հայկական Մեծ Տաղապանին
հանդէպ Ուրբի թերթեր, մէջը ըլլալով
Լոնտոնէն մեծ մամուլը, ոչ իսկ ամեր
կէսին չափ տեղ կը յատկացնեն ներկայ
պատերազմին ամենամեծ զոհերն եղող
Հայոց ջոռմեկի կացութեան իրենց բո-
վանդակ ուշադրութիւնը դրուած ըլ-
լալով պատերազմին այն փուլերով որ-
ոնք աւելի մօտեն կը շահագրգռեն դի-
րենք։

Անաստիկ նաեւ այն ցնցող նամակը
զոր Մանչեսթը Կարթիքն հրատարակած էր
կը յայտարարէ թիւն մէջ և զոր «Մեղ-
Հայ» ստորագրութեամբ իրեն ուղղած է
տեղւոյն մէջ ծանօթ տեղեւորական Հայ
մը։

Մանչեսթը Կարթիքն խմբագրին

«Տէր,—Այն ցանցաւ լուրերը որոնք եւ-
րոպա կը հասնին, կը ներկայացնեն միայն
մեկ փոքիկ մասը այն տակաւմեծութեան
կը գործարքին դաւերի և վեր մտադկութեան
մեկ արտք եւ նախապէս կազմող այդ
վայրենիները։ Դաւանակից կատարարու-
թիւնները յայտարարուի մը սպառնալից
պատիւ Թուրքիոյ մէջ կատարուի այս բա-
րաբարութեան պատասխանաւ։ Ինչիմակ-
ներ, բայց Թուրքերն ո' եւ ուստիւրիւն
յընձայիցին առեւ, որովհետեւ համագումար
են իրենց դիւային Դաւանակցին եւ «պառ-
պան» ինքնապաշտան անպարտիկութեանը։
Ասիկա մամուլ եւ կենցաղ խնդիր մը է
Թուրքիոյ Հայութեան համար, եւ շուտ-
վոր ու գործնական արարներ պիտի են։
Մեծ-Բիթանիա կրնայ, երբ ուրէ, մեծ եւ
անմիջական օգնութիւն մը ընձայի Հայոց։
Նայի, կրնան հրապարակալից հանգամա-
կութիւններ բացուի ի միայն աւան կողմ
ցուած հազարաւոր վախճանակներուն։
Երկրորդ, անգլ. կատարարութիւնը կրնայ
անգլ. բանակին մէջ ընդունիլ Թուրքիային
զուրս գտնուող հազարաւոր Հայեր որոնք
կը վախճան կամ պատճառ են Թուրքիոյ
դեմ կռուելու՝ իրենց Թուրքիոյ մէջ չար-
դուած եղբայրներուն եւ Բոյերուն վրէժին
բուն լինակաւորութեամբ։

«Պէհ է հաստատել թէ Հայոց վրայ
Թուրքերուն կատարած այս վայրագ գործ-
դրակներուն գլխաւոր պատճառն այն է՝
որ Հայերը միացած են Դաւանակցիներուն
եւ ներկայիս կը կռուին անոնց հետ ընդդէմ
Թուրքերուն։

«Հայեր այս պահուս կը կատարեն ի-
րենց պատերազմութիւնը, ո'չ, իրենց պա-
տակարարութեան օտաւակի՝ ազատութեան
կը մարդկութեան դասին համար, եւ իրա-
ւունք մը ունին գործնական պատասխան մը
սպասելու հաղափախք աշխարհի հաւառս
եւ հզօր անգամներ։ Հայեր յոգնած են
աշխարհի ներկայացուել իրենց դիւային
որս մը Թուրքին սաղաթիւսկան թնաղմե-
րուն։ Ազգը ամբողջ զինուած կանգնած է
եւ ան իրաւունք մը ունի պահանջելու ու
կը պահանջէ՝ որ իրեն օգնեն՝ յառաջ վա-
րդու համար իր կողմը ազատութեան եւ
վրէժին։ — Ձեռք եկե՛ք։

ԱՆԳԼՈ-ՀԱՅ

Հրատարակելով այս նամակը՝ աղա-
տական օրկարը միեւնոյն ատեն ցաւ կը
յայտնէ որ տալած նմանօրինակ գոր-
ծերով ձեռքներին շատ լեցուն ըլլալուն՝
ի վրեժակի չեն ի նպատակ Հայերուն եւս
հանգամանակութիւն մը բանալու։

Ուրախ եմ ստակալն ընելու թէ Ման-
չեսթըրն Հայի, Բոյերին չարքիւ սկսած
է և կը յուսով մտադրեմ խաւաքոյն լուրեր
առլ այս մասին։

Ներքեւ հայ զինուորներ եկան վեր-
ջեր Մանչեսթր Այս հայ զինուորները
կը գտնուին Փրանսայի մէջ զործող անգ-
լիական բանակին Գաւանակաւ բաժնին
մէջ։ Մէկը յիշատակու է, միւրը տաճա-
պետ Աստուք երկու եղբայրներ են, Ա-
ւետեան անունով, ընկի Գիւցի, որոնք
95ի ջարդերուն գաղթած են Թուրքաստան
ու հոնկէ անցած են Գաւանակ, ու տա-
նումէկ ամիս տալ միացած են Գաւանակի
զրկած բանակին հետեւ ուժին։ Գտնուած
են թ. 60 բլուրին և ուրիշ ճակատամար-
ներու մէջ, 6 օր արձակուրդով Մանչեսթր
եկած են Հայեր և Հայ եկեղեցի տե-
նելու ու հաղորդութեան համար։ Տարի
զրկեց մեր եկեղեցին ուր խոստովանե-
ցան և հաղորդութեան։ Օ՝ սարգերու
հաւատքը. ինչ ոգևորելի ուժ է ան-
հրէ անհրէ խորանին առջև ամենայն
անկողմութեամբ և երկնաշունթեամբ
կը հաղորդուին, վայրենական բաղ-
դատութիւն մը ըրի մտքին մէջ դաւաճի
այս պարզ ու ուղիղ դաւանութեան և
մեր իւր թէ զարգացած կարգ մը դժու-
տի պարտեւուն միջև...

Աւետեան եղբայրները իրենց խնդ-
րանքով քիչ ատենէն Տարաւանդ և...
Պոլսի կը մեկնին՝ ուր ողջ առողջ հա-
նելին անտարակուսելի կը նկատեն
եւ լոյսեք սմ յուզել մանրամասնու-
թիւնը որուն մէջ մեր ամբողջ արտա-
սանմանի Հայութեան համար լոյս բայց
ազգու դաս մը կը տեսնուի եւս... Անոնք
հետեւին կը տանին 50 ոսկի գումար
մը՝ զի հոն վստահ են թէ ծայրայեղ խեղ-
ճութիւններ կան և կ'ուզեն ձեռքներին
պարսպ չեղեկայանալ, կ'ուզեն օգնել ի-
րենց ազգակիցներուն՝ արեւմտին տալ
հոգ քաւմիւն ալ տալով... Տեսա՛ք
ճշմարիտ և ամբողջական ազգասիրու-
թիւնը, մաքուր և վստա՛ղ գաղափար...
Թ. ՅԱԿԻՄ

ԿԻԼԻԿԵՑԻՆԵՐԸ

ԲՈՐ-ՍՍՅԻՏԻ ՄԷՋ

(Սեփական Թղթակցութիւն)

Ուրբայ

— Չղեւտի պակասութեան և սնունդի
անյարմարութեան պատճառով Կիլիկիան
գաղթականներուն մէջ հրահանգներով
թիւն օրէ օր կը շատնայ։ Թախանձա-
գին կը խնդրուի ամէն Հայերէ չուտով
օգնութեան հասնիլ այս արկածեալ հայ-
րենակիցներուն, զոհաբերել և ալ ան-
ցումից պէտքեր օր օրով հասցնելով,
Եւստի ուղղակի Բօր-Սայի, ըլլալ Գա-
հիթի և Աղեքսանդրիոյ Առաջնորդա-
րաններուն կամ Կարմիր Խաչի կազմա-
կերպութիւններուն։

— Այսօր առաջին անգամ ըլլալով,
հազարաւորներ թափանում քործի սկսա-
նողական մասնախումբերն և Գահիթէն
եկած Կարմիր Խաչի անդամներին բա-
նալով, Հաղի 20ի չափ ընտանիք կա-
րիկ եղաւ հազարեցնել, Հազարաւորներ
սով կայ, որքան զրկուի քիչ է։ Երեւա-
կայեցէ՛ք 4000 հոգի հազարեցնելու ա-
նկի քործը։

— Տեղացի օտար ընտանիքներու
այցելութիւնը կ'ընդունին զրեթէ ա-
մէն օր։ Ոմանց ընտանիք օգնութիւնը
ամէն գնահատութեան վեր է, մասնաւո-
րապէս երեք օրքոտոց. սկիւրիցի օրի-
որդներու տուած օրինակը — որոնցմէ
երկուքը քորիք են — որոնք հոս կամ հոն
ու և կ'երկուց, հազարաւորներ զատելով,
պատածը կարելով, մանուկներուն կա-
թը բաժնեկիւն, վերջապէս հազարմէկ
կերպով օգնութեան կը հանգամանաւ։

— Վերջին վայրկեանին կ'ըմանամ
որ անգլ. կատարարութիւնը վերանայնե-
րու ուղարկում մը ըրեր է։ Իրաւ է թէ
մաս մը եկան, բայց ատոնք հրահանգ-
նորին համար էին։ Բ' օր այս տա-
րաւանդութիւնը իրականութեան դասելու
Մենք հազարեցնելը չինք կրնար կոր
դանել, ուր մնաց 4000 հոգի վերանկ
կարենալ ճարելու։ Այս ընթացքով,
կատարած ունի մը որ խնդրեցը ցուրտէն
պիտի մօտեն և անպատասխան կէս առ կէս
պիտի հրահանգան։ Կերեւալ թէ պիտի

կրնանք վերջապէս սա մարդիկը հոս
մեղցնել։

— Աղեքսանդրիոյ Կարմիր Խաչէն 5
սնունդ նոր հազարեցնելու հասան. 6 օրն-
տուկ ալ Գահիթէն Բայց 5ով 6ով ըլ-
լալէք բան չէ աւ, ոչ ալ 50ով 60ով։
Այսպիսի կը բաւէ հազարեցնելու թէ ո'ր-
քան անուշիւրէն մեծ է հազարեցնել պէտ-
քը։

— Դարձեալ Աղեքսանդրիայէն Տիգր
Հաղարէթեան, որուն գրեթէ հայրենա-
կեցիները կը համարուին եկողները, կ'ի-
մանամ թէ 20 պարկ շաքար, 50 պարկ
պղիւր, 50 պարկ ալ սիսեռ նուրիւր է։
Այս լուրը չկրնայ դեռ ստուգել, բայց
կը հաւատամ թէ ճիշտ ըլլալու է՝ գիտ-
նալով Տ. Կաղարէթեանի բարեբարութե-
թիւնը։

Շաքար

Այսօր, Գահիթէի Կարմիր-Խաչի պատ-
ուիրակութիւնը այցելեց Փրանս. «...»
զրահանգի հրամանատարին, տեղւոյն
մասնախումբի անդամներին մէկ
քանիներուն հետ, որոնց եւ ալ ընկերա-
ցայ։ Այցելութիւնը ոչ-պատմական ըլ-
լալով խիտ սիրալիկ ընդունելութիւն
մը ըրաւ Պ. Հրամանատարը, որ անձամբ
առաջնորդեց մեզ նաւուն ամէն կող-
մերը։ Կրեւքանոց, խոսանոց, ճաշարան,
նոյն միջոցին թողանութիւնը ու ուժ-
բերու տարողութեան եւս ի մասին տե-
ղեկութիւններ եղած են, զամաքի վրայ
տեղեկութիւններ տալով։ Միեւնոյն միւ-
կաւարներէն եղած են, զամաքի վրայ
փոխադրութեան եւս, քործը կազմա-
կերպողները ըլլալով, Սրտագին շնորհա-
կաւորութիւններով և խիտ զո' տպաւո-
րութեան տակ մեկնեցան այցելուները,
որոնց արձակուրդը Պ. Հրամանատարը
իր նաւուն շոգանակողից, իւրաքանչիւ
րին նուիրելով նաւուն անունը կրող
գլխաւորի փապանակներ։

Կիւսկի

Առաւան Եկեղեցական քաջաբեայ
արարողութիւնէն զրեթէ մեծ ցաւ
պատճառեց ինձի։ Շատ կանուխ սկսե-
րն, ժամը 6ին։ Յաջորդ շաքար գիւր
բամբ պիտի մնա, ներկայ ըլլալու հա-
մար տեսնելու արժանի այդ արարողու-
թեան։ Մէջը Բիւրն մեծ զոհանակու

